

ROLNICTWO WOBEC PROBLEMU WYŻYWIENIA

(Metoda przybliżeń i wyniki analizy zapotrzebowania na produkty rolne w Polsce w latach 1961—1975)

Praca doktorska mgr Władysława Misiuny. Promotor: prof. Zenon Tomaszewski. Referenci: prof. dr Ryszard Manteuffel, doc. Janusz Łoś. Obrona pracy odbyła się 8. XI. 1960 r. w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Streszczenie

Temat niniejszej pracy podjęty na początku 1956 r. jest rezultatem kilkuletnich badań i doświadczeń autora. Praca ma charakter metodyczny, analityczny i problemowy.

Celem pracy jest zbadanie skali zapotrzebowania na produkty rolne w Polsce w latach 1961—1975 i możliwości jego pokrycia oraz określenie głównych problemów, które powstaną w rolnictwie w przyszłości w związku z dążeniem do rozwiązania sprawy wyżywienia ludności w Polsce na poziomie naukowych norm. Podjęcie tych badań wymagało rozwiązania szeregu trudności metodycznych. Autor podjął próbę uogólnienia doświadczeń z prac prowadzonych nad planem perspektywnego rozwoju rolnictwa, własnego dorobku metodycznego z tych prac, uzupełniając je spostrzeżeniami z analogicznych prac w innych krajach.

Zdaniem autora, analiza jako sposób badania konkretnych zagadnień stanowi nierozdzielny element metody planowania. W związku z tym analiza i jej metody wchodzą w zakres niniejszej pracy.

Wyniki analizy służą autorowi dla ogólniejszej charakterystyki problemów, które stają przed rolnictwem w związku z problemem wyżywienia, jaki na lata 1961—1975 wyznacza przyrost liczby ludności i dążenie do podniesienia poziomu wyżywienia.

Zapotrzebowania na produkty rolne autor przedstawia w formie prognoz żywienia na lata 1961—1975. Ujęcie liczbowe i poszczególne wielkości traktowane są jako określone przybliżenie, które w wyniku dalszych konkretnych analiz i szczególniejszych badań należałoby dalej precyzować. Zadania rolnictwa, wynikające z oceny problemu wyżywienia, w skali przewidywanej na przyszłość zostały przedstawione również w ujęciu liczbowym, z ustaleniem wielkości środków, jakie byłyby niezbędne do ich rozwiązania. Wielkości te zostały przedstawione w formie postulatów dla polityki ekonomicznej i polityki agrarnej. I w tym przypadku ujęcia liczbowe traktuje się jako pewne przybliżenie.

Podstawę źródłową pracy stanowią materiały Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu, Głównego Urzędu Statystycznego, Wojewódzkich Komisji Planowania Gospodarczego i innych instytucji. Wykorzystano w pracy również materiały międzynarodowych organizacji gospodarczych, a w szczególności Komisji Rolnej RWPG, Komitetu Rolnego EKG i innych. W niektórych przypadkach autor stosował korekty oficjalnych publikacji statystycznych, gdy budziły one zastrzeżenia i istniały podstawy ich weryfikacji. Autor wykorzystuje istniejące szacunki i wyniki badań szczegółowych, publikowane i niepublikowane oraz przeprowadza własne szacunki. Dane masowej statystyki przyjmowane są z wszelkimi zastrzeżeniami, jakie nasuwają, uwzględnianymi we wnioskach. W podobnie krytyczny sposób autor posługuje się materiałami badań dotyczącymi zagadnień szczegółowych, zwłaszcza gdy reprezentacja, czy też ich fragmentaryczny charakter mogą nasunąć wątpliwości.

Praca składa się z trzech części:

Część pierwsza — „Poglądy na metody perspektywicznego planowania rozwoju rolnictwa” — posiadająca charakter opisowy i informacyjny, przedstawia dane orientujące o pracach nad planami perspektywicznego rozwoju rolnictwa w świecie i ogólniejszych kwestiach metodycznych. Oddzielnie przedstawiona została generalna metoda prac nad planem perspektywicznego rozwoju rolnictwa, którą autor określa jako metodę kolejnych stopniowych przybliżeń.

Z ważniejszych kwestii uogólnionych przez autora, na podstawie własnej praktyki, studiów i obserwacji zagranicznych, przedstawiono metodyczne podstawy planu w formie ogólnych założeń postępowania, sposoby opracowania wstępnej koncepcji planu, ujęcia węzłowych problemów planu oraz sposoby opracowania kolejnych, stopniowych przybliżeń.

W zakończeniu tej części autor przedstawił sposób rachunku wzrostu produkcji rolnej, jakim posłużył się przy opracowywaniu prognoz perspektywicznych zapotrzebowania na produkty rolne.

W drugiej części — „Analiza stanu istniejącego i tendencji rozwojowych spożycia artykułów rolnych” dokonana została analiza statyczna i analiza rozwojowa, oparta na dostępnych materiałach, szacunkach i wynikach badań szczegółowych. Analizę stanu istniejącego i tendencji rozwojowych autor traktuje jako nierozdzieloną część analizy zapotrzebowania na produkty rolne.

Analizę stanu istniejącego i tendencji rozwojowych spożycia artykułów rolnych autor rozpoczyna od analizy statycznej obejmującej dane jednego roku. Celem tej analizy jest scharakteryzowanie osiągniętego poziomu spożycia, jego zróżnicowania i ustalenie przesłanek dla dalszej analizy — całościowo. W analizie rozwojowej autor zmierza do ustalenia wpływu czynników kształtujących poziom spożycia. W szczególności rozpatruje wpływ produkcji oraz wpływ dochodów i wpływ cen na poziom i zmiany w kształtowaniu się tendencji spożycia artykułów rolnych. W wyniku tej analizy autor dąży do uzyskania odpowiedzi na następujące pytania: 1) jaki jest obecny poziom spożycia artykułów rolnych w Polsce w świetle podstawowych kryteriów oceny? 2) Jakie tendencje zmian w spożyciu artykułów rolnych przejawiały się na przestrzeni dłuższego okresu czasu i które z nich mogą mieć znaczenie dla kształtowania się spożycia w przyszłości? 3) Jakie czynniki ukształtowały obecny poziom spożycia i miały wpływ na zauważone tendencje oraz mogą mieć znaczenie i wpływ na kształtowanie się spożycia w przyszłości?

Jako jedno z podstawowych kryteriów oceny, zwłaszcza w analizie statycznej, autor wprowadza naukowe normy racji żywnościowych, ustalone przez Zakład Higieny Żywności w Państwowym Zakładzie Higieny w Warszawie. W celu ułatwienia analizy opracowany został na podstawie tych norm wskaźnik spożycia w przeliczeniu na 1 mieszkańca rocznie, w oparciu o dane struktury wieku i płci ludności dla poszczególnych lat.

W trzeciej części — „Analiza zapotrzebowania na produkty rolne i problemów perspektywicznego rozwoju rolnictwa” — autor podjął próbę ustalenia rozmiarów zapotrzebowania na produkty rolne w Polsce w latach 1961—1975 oraz próbę zarysowania problemów rolnictwa w perspektywie, związanych z zapotrzebowaniem ludności na produkty rolne. Punktem wyjścia w analizie jest ustalenie wyznaczników wzrostu poziomu spożycia artykułów rolnych. Prognozy zapotrzebowania na produkty rolne w latach 1961—1975 autor rozpatruje oddzielnie w związku z przyrostem liczby ludności i oddzielnie w świetle ocen możliwości zwiększenia produkcji rolnej. Ze względów metodycznych i ze względu na rozmiary pracy autor nie przedstawia sposobu konfrontacji zapotrzebowania, wynikającego z przyrostu liczby ludności i postulatów naukowych norm żywienia, z możliwościami pokrycia tego zapotrzebowania. Powołuje się jedynie na sposób opisany w części pierwszej pracy. Wyniki konfrontacji autor przedstawia dla każdego produktu oddzielnie. Generalną metodą, którą autor posługuje się przy tych konfrontacjach jest metoda bilansowa. Jednakże autor wypowiada się przeciwko dążeniu do bilansowania wszystkich elementów planu oraz dążeniu do buchalteryjnej ścisłości obliczeń. Uznaje za celowe, w zależności od stopnia przybliżenia, jakie pragnie się uzyskać w wyniku analizy, stosowanie także innych, bardziej uproszczonych metod, w tym także metody ekstrapolacji. Autor dopuszcza stosowanie tej metody, zwłaszcza w początkowej fazie prac nad planem, kiedy chodzi o bardzo odległe przybliżenia liczbowe w wynikach analizy, potrzebne dla zarysowania ważniejszych problemów, jakie należałoby podjąć w badaniach szczegółowych. Wyklucza natomiast stosowanie metody ekstrapolacji w dalszych fazach, a w szczególności w fazie konfrontacji zapotrzebowania z możli-

wościami produkcji, gdzie jest niezbędne pewne zbilansowanie potrzeb i możliwości ich pokrycia. Jako jedno z podstawowych zastrzeżeń co do możliwości szerszego zastosowania metody ekstrapolacji liniowej autor wysuwa założenie niezmienności polityki ekonomicznej, jakie leży u jej podstaw, niemożliwe do przyjęcia dla dłuższej perspektywy czasu.

W prognozach zapotrzebowania na produkty rolne, związanych z przyrostem liczby ludności — autor dąży do określenia skali zapotrzebowania na produkty rolne i koniecznego przyrostu artykułów rolnych — w zależności od poziomu spożycia, jaki mógłby być brany pod uwagę w świetle analizy osiągniętego poziomu spożycia i występujących tendencji zmian. Ta część analizy jak najściślej i bezpośrednio wiąże się z analizą zawartą w drugiej części pracy. Wnioski i spostrzeżenia odnotowane w toku tej analizy zmierzają do wyboru poziomu, w stosunku do którego byłoby uzasadnione przeprowadzanie konfrontacji zapotrzebowania na produkty rolne z możliwościami ich produkcji. Chodzi w tym miejscu o pewne uproszczenie metodyczne, pozwalające na wyeliminowanie nadmiernego mnożenia wariantów w ujęciach liczbowych, co dzieje się zwykle kosztem przejrzystości analizy i prawidłowego wysuwania wniosków, a także kosztem zbędnej pracy w planowaniu. Tak więc problem, jaki podjął się rozstrzygnąć autor, jest w znacznej mierze problemem natury praktycznej.

Prognozy zapotrzebowania na produkty rolne ustalone w świetle ocen możliwości zwiększenia produkcji rolnej zostały opracowane w kolejności, jaką autor przedstawił w sposobie opracowania rachunku wzrostu produkcji rolnej. Punktem wyjścia są artykuły pochodzenia zwierzęcego, a z tych artykułów mleko. Wyniki ocen zapotrzebowania i możliwości wzrostu produkcji są porównywane z postulatami najwyższego poziomu spożycia artykułów rolnych ustalonego przez Zakład Higieny Żywności PZH. Faktycznie przedstawiono więc dwa warianty, niezbyt odległe, gdy chodzi o globalną wartość odżywczą, ale różniące się w dość istotnym stopniu w poszczególnych produktach. Autorowi chodzi o pokazanie — między innymi ze względów metodycznych — marginesu, jaki w ramach jednej oceny możliwości wzrostu produkcji posiada działanie polityki w przyszłości, gdy chodzi o możliwość różnorodnych rozwiązań. Znalazło to wyraz między innymi w przyjęciu dwóch rozwiązań, gdy chodzi o poziom rocznego udoju mleka od 1 krowy, z następstwami tych rozwiązań w produkcji mięsa itd. W produkcji zbóż brana jest pod uwagę zarówno alternatywa samowystarczalności w produkcji, jak i dopuszczania importu, w zależności od postępu możliwego w przyszłości i koniunktury rynkowej, której obecnie nie można w szczególności przewidzieć, a także i zmian mogących nastąpić w polityce.

Zamiast jedynie wynotowania wniosków nasuwających się z konfrontacji potrzeb z możliwościami wzrostu produkcji rolnej autor uważał za bardziej celowe i uzasadnione metodycznie zarysować ważniejsze problemy, jakie w związku z potrzebami żywienia będzie trzeba przypuszczalnie rozwiązać w rolnictwie i dla rolnictwa ze strony gospodarki narodowej.

Z problemów wzrostu produkcji przeanalizowano problem samowystarczalności w produkcji rolnej, problem zbożowy i możliwości zwiększenia produkcji zbóż, problem paszowy i niektóre sprawy zwiększenia produkcji zwierzęcej w perspektywie. Z problemów nakładów inwestycyjnych i poprawy ogólnych warunków produkcji rolnej w okresie perspektywicznym przeanalizowane zostały problemy mechanizacji rolnictwa, melioracji rolnych i budownictwa gospodarczego. Pominęto w zasadzie w tej części analizy wartościowe ujęcie ocen, ze względu na mogące postąpić w przyszłości zmiany cen.

W obszernych przypisach autor zawarł sporą dokumentację prac nad planem perspektywicznym rozwoju rolnictwa w latach 1961—1975, prowadzonych w Polsce. Dokumentacja ta stanowi swojego rodzaju ilustrację powstawania metody generalnej prac nad planem — metody przybliżeń, którą przedstawiono w pracy. W zakończeniu pracy znalazła się obszerna dokumentacja źródłowa, w której uwzględniono także materiały niepublikowane, bądź publikowane jedynie dla użytku służbowego.

Do pracy załączono aneks, który zawiera materiały wyłączone z tekstu pracy, dla większej przejrzystości analizy. W aneksie znalazły się hipotezy ludnościowe, z krytycznymi uwagami i wyjaśnieniami oraz uwagi metodyczne. Ze względów metodycznych i istniejącej praktyki planowania perspektywicznego w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów w aneksie znajdują się wyjaśnienia dotyczące wykorzystania ocen planu 5-letniego na lata 1961—1965 w pracach nad planem perspektywicznym na lata 1961—1975. W aneksie załączono między innymi współczyn-

niki do przeliczenia na jednostki konsumpcyjne dla wyżywienia na poziomie B, C i D, według struktury wieku, płci i grup produktów rolnych, w których za jednostkę konsumpcyjną przyjęto wyżywienie umiarkowane pracującego mężczyzny, oraz zapotrzebowanie na jednostki konsumpcyjne dla wyżywienia według norm B, C i D według grup wieku i płci oraz grup produktów, na 1 tysiąc mieszkańców.

Władysław Misiuna